

Saamelaiskäräjien puheenvuoro perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman valmistuseminaarissa ja kuulemistilaisuudessa 4.2.2016

Hyvät kuulijat,

Saamelaiskäräjät näkee uuden perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman laatimisen positiivisena asiana. Haluaisimme nähdä perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman nimessä sanan alkuperäiskansaoikeudet tai vähintään sille tulisi varata oma painopisteosionsa toimintaohjelmassa valtioiden vakiintuneesta tulkinnasta johtuen alkuperäiskansaoikeuksien sisältyessä ihmisoikeuksiin. Tämä on perusteltua monesta eri syystä, mutta tärkeimpänä voidaan pitää perustuslaissa määriteltyä saamelaisten alkuperäiskansa-asemaa sekä sitä, että saamelaiskysymykset tulee nähdä ensisijaisesti perus- ja ihmisoikeuskysymyksinä.

Perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmassa vuosille 2012-2013 oli muutama maininta saamelaisia koskevista toimenpiteistä, joista keskeisin oli toimenpide ”kehittää saamelaisten oikeuksia alkuperäiskansana erityisesti selkeyttämällä lainsäädäntöä saamelaisten oikeudesta osallistua saamelaisten kotiseutualueella olevien valtion maa- ja vesialueiden käyttöä koskevaan päätöksentekoon” (numero 44). Tämä toimenpide tulisi sisällyttää myös nyt valmisteltavaan ohjelmaan konkreettisine linjauksineen.

Tämän hetkisiä haasteita, jotka muun muassa tulisi toimintaohjelmaa laadittaessa huomioida, ovat:

1) *Saamelaisten tosiasialliset ja oikea-aikaiset vaikuttamisen mahdollisuudet*

Saamelaisilla tulee olla saamelaisia koskevissa asioissa tosiasialliset ja oikea-aikaiset vaikuttamisen mahdollisuudet. Kansainväliset velvoitteet edellyttävät, että saamelaisilla on oltava nykyistä paremmat mahdollisuudet päästä vaikuttamaan heitä koskevien asioiden valmisteluun ja päätöksentekoon. Kulttuuri-itsehallinnosta säädettäessä sen yhdeksi osaksi on otettu saamelaiskäräjälain 9 §:n neuvotteluelvoite, jonka mukaan ”Viranomaiset neuvottelevat Saamelaiskäräjien kanssa kaikista laajakantoisista ja merkittävistä toimenpiteistä, jotka voivat välittömästi ja erityisellä tavalla vaikuttaa saamelaisten asemaan alkuperäiskansana...” Tämän pykälän soveltamiskäytäntöjä on monia, niin hyviä kuin huonoja. Huolestuttavinta on kuitenkin se, että usein viranomaisilla ja Saamelaiskäräjillä on eri näkemys siitä, onko asia sellainen, josta tulee neuvotella. Lisäksi hyvin huolestuttavaa on se, että neuvottelujen oikea-aikaisuus ja tehokkuus ovat minimaalisia. Neuvotteluelvoitetta tulisikin kehittää esimerkiksi luomalla ohjeet, joita kaikki viranomaiset noudattaisivat.

2) *Aluehallinto- ja sote-uudistus sekä saamelaisten kieltä ja kulttuuria koskevan itsehallinnon kehittäminen*

Saamelaiskäräjät muistuttaa, että aluehallinto- ja sote-uudistusta tehtäessä tulee linjata, miten uudistuksessa turvataan saamelaisväestölle yhdenvertaiset laadukkaat palvelut omalla äidinkielellä läheisyysperiaatteella ja miten saamelaisten kulttuuri-itsehallinto huomioidaan yhdenvertaisesti alueellisen itsehallinnon rinnalla. Saamelaiskäräjät pitää välttämättömänä, että saamelaisten kulttuuri-itsehallinto huomioidaan asianmukaisesti itsehallintoalueita koskevassa valmistelussa ja sitä kehitetään lainsäätäjän tarkoittamalla tavalla. Itsehallinto on tarkoitettu dynaamiseksi siten, että saamelaiset voivat itse kehittää sitä kansanvaltaisesti valitun Saamelaiskäräjien kautta.

3) *Saamen kielten elvytysohjelma*

Kaikki Suomessa puhutut saamen kielet ovat uhanalaisia kieliä, mutta häviämisvaarassa ovat erityisesti inarinsaame ja koltansaame. Valtioneuvosto on tehnyt periaatepäätöksen vuonna 2014 toimenpiteistä saamen kielten elvyttämiseksi. Toimenpideohjelmissa on 21 toimenpidettä kohdistuen muun muassa varhaiskasvatukseen, kielipesätoimintaan ja opetukseen. Saamen kielten elvyttämisohjelman toimeenpano ei ole edennyt Saamelaiskäräjien toivomalla tavalla. Saamen kieliin tulee jatkuvasti uusia toimenpidetarpeita, vaikka hyväksytynkään ohjelman toimenpiteitä ei ole toteutettu. Saamelaiskäräjät on esittänyt Sipilän hallitukselle, että uuden saamen kielten elvytys- ja ylläpito-ohjelman laatiminen tulee jo aloittaa. Toisin sanoen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmassa tulee mainita saamelaisten kielellisten oikeuksien parantaminen.

4) *Muun kuin saamelaisten kotiseutualueen saamen kielen opetus*

Vuoden 2011 saamelaiskäräjävaalien yhteydessä kerättyjen tilastojen mukaan n. 70 % alle 18-vuotiaista saamelaislapsista ja nuorista asuu saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Suuri osa näistä lapsista ja nuorista jää luku- ja kirjoitustaidottomiksi omassa kielessään tilanteessa, jossa tällä hetkellä alle puolet Suomen 10 000 saamelaisesta enää puhuu saamen kieliä. Tämä ei ole hyväksyttävää Suomen kaltaisessa sivistys- ja koulutuksen edelläkävijävaltiossa.

5) *Saamelaisten itsemääräämisoikeuden täysimääräinen toteutuminen*

Saamelaiset ovat oma, täysivaltainen kansa. Saamelaisilla tulee olla täysimääräinen itsemääräämisoikeus omissa asioissaan. Saamelaiskäräjillä ja Suomen valtiolla oikeuslaitoksineen on tällä hetkellä hyvin suuri näkemysero, miten saamelaiskäräjälain 3 §:ä, eli saamelaisen määritelmää, tulee tulkita ja soveltaa. Tämä tila ei voi jatkua, vaan siihen on löydettävä ratkaisu.

Lisäksi Saamelaiskäräjät esittää, että saamelaisten tehokas osallistuminen toimintaohjelman laadintaan turvataan saamelaisia koskevien linjausten osalta, mutta ennen kaikkea toimenpiteiden tulee olla konkreettisia ja ne tulee toteuttaa. Valitettavan moni saamelaisten oikeusaseman tai kielen ja kulttuurin tilanteen parantamista koskeva ohjelma, strategia tai toimenpide on jäänyt loppuun

saattamatta. Erityisen tärkeää ohjelman laatimisessa sekä toimenpiteiden toteuttamisessa on vapaan, tietoon perustuvan ennakkosuostumuksen periaatteen¹ noudattaminen.

Kiitos!

¹ free, prior informed consent